

Обобществяване на валутната политика, тясно координиране на икономическата политика, създаване на система на Европейската централна банка (ЕЦБ).

Създаването на Икономическия и валутен съюз е една от най-амбициозните, но контроверзно дискутирани цели на Европейския съюз. С подписването на Договора за Европейския съюз (Договор от Маастрихт) и ратифицирането му на 1 ноември 1993 г. бе взето решение за създаването на ИВС с международноправна сила. Валидна за цялата Общност валутна единица задълбочава общия вътрешен пазар и има за цел да укрепи в международен аспект икономическата тежест на Съюза. Според Договора от Маастрихт обменните курсове на държавите-участнички в ИВС, ще бъдат неотменимо определени от 1 януари 1999 г. Техните национални валути след това ще бъдат само израз на общата валута, която според текста на Договора трябва веднага след това бързо да бъде въведена.

Общността вече предприе много опити за по-задълбочена валутна интеграция. Планът Вернер за създаване на ИВС през 70-те години се провали заради липсваща готовност за интеграция, както и поради различните икономически представи у държавите-участнички. Така наречените монетаристи начело с Франция поставиха в центъра фиксирането на постоянна валута и разчитаха на засмукващо действие на една възможно най-скорошна обща валутна единица с оглед по-нататъшното развитие на общата икономическа и конюнктурна политика. Противно на тях групирани около немската позиция икономисти се ориентираха към целта на възможно най-висока парична стабилност и освен това се примириха с възможността за намаляване на икономическия растеж като последица. Според тяхната теория едва след постигане на приблизително еднакво ниски инфлационни показатели би имало смисъл дълготрайното сближаване на валутите.

Вследствие на това се стигна до прагматични опити за ограничаване на рисковете от обменните курсове в рамките на първата валутна "змия" (1972 г.), както и в Европейската валутна система (ЕВС, 1979 г.). Междувременно отложената цел за създаване на ИВС излезе отново на дневен ред, когато бе създадена необходимата база за това със задълбочаването на интеграционното обвързване, обозримото завършване на вътрешния пазар, както и сближаването на икономико-политическите концепции от средата на 80-те години.

Разпоредбите на Договора за европейската общност се базират в широка степен на представите в Доклада Делор. Представеният през април 1989 г. доклад на експертна група с участието на шефовете на Националната емисионна банка предвижда преминаването към ИВС на три етапа. Целите на започналия на 1.7.1990 г. първи етап най-общо бяха либерализирането на движението на капитали, засилването на валутно-политическата координация, присъединяването на всички

държави членки към ЕВС, завършването на вътрешния пазар, както и започването на работата по необходимите по-нататък промени в договорите. Най-важната стъпка на втория етап е учредяването на системата на Европейската централна банка с първоначално все още ограничени правомощия. Третата фаза предвижда прехода към неотменимо фиксирани валутни курсове с една единна валутна единица.

Още през 1989 г. Европейският съвет от Мадрид взе решение за започване на първия етап и договореност да се свика до края на 1990 г. една междуправителствена конференция. Не на последно място, с цел обвързването на Германия с оглед на националното обединение по-точно в Общността, Европейският съюз постигна през април 1990 г. консенсус по въпроса за свикване на втора междуправителствена конференция за институционното оформяне на политическия съюз. По отношение на валутната политика държавите членки на ЕС, постигнаха съгласие за започване на втория етап на ИВК от 1 януари 1994 г. Още преди свикването на двете междуправителствени конференции Комисията на президентите на централните банки представи през декември 1990 г. проектоустав на Европейската централна банка, който съдържа преимущественото задължение за постигане на целта за стабилизиране на цените.

Договорът от Маастрихт следва досегашното развитие на политиката на Европа, като поставя на преден план икономическото задълбочаване на политическата интеграция. Във валутно-политически аспект той конкретизира поетапния план на Делор в график, което обвързва целите както политически, така и във времето. При това разпоредбите относно прехода и оформянето на втория и третия етап се оказаха трудни теми за преговори. От една страна, през преходната фаза трябваше да се избягнат неяснотите в компетенциите между националната и европейската валутна политика. От друга страна, трябваше да се постигне тясно свързване на двата етапа.

Според това държавите членки си запазват на втория етап компетенцията за вземане на решения по паричната политика, но са задължени от друга страна да гарантират независимостта на своите емисионни банки (чл. 116 ДЕО). В институционно отношение последица от подготовката на ИВС е създаването на Европейския валутен институт (ЕВИ), предшественика на Европейската централна банка (ЕЦБ) на 1.1.1994 г. Той има за задача да подпомага държавите членки в усилията им по създаването на предпоставки за въвеждането на третия етап. Освен това той разработи инструменти и процедури за провеждане на единна парична и валутна политика. Стабилността на една обща валутна единица предполага последователна стабилизационна политика, както и висока конвергентност на участващите национални стопанства. Докато във втория етап на ИВС участваха всички държави членки, започването на третия етап бе обвързано с едновременното изпълнение на така наречените критерии за конвергентност (чл. 121 от ДЕО):

Висока степен на стабилност на цените. Тази цел е постигната тогава, когато показателят за инфлация на дадена държава не надвишава с повече от 1,5% средния инфлационен показател на максимум три държави членки с най-добър резултат.

Устойчиво финансово развитие в дългосрочен план на обществения сектор. Това условие е изпълнено, когато годишното ново задлъжняване на дадена държава не надхвърля 3% от БВП и чиято обща задлъжнялост не възлиза на повече от 60%. Договорът съдържа обаче на това място възможности за различни решения: Когато новата задлъжнялост е значително и непрекъснато намаляваща и се движи близо до препоръчаната стойност от 3% или препоръчаната стойност се надвишава само по изключение и временно, тогава критерият се смята за изпълнен след съответно решение на Съвета. Същото се отнася и до общите обществени задължения на една държава,

когато те в достатъчна степен показват развитие към намаляване и бързо се приближават до изисквана граница от 60%.

Стабилност на обменния курс. Тук се поставя изискването дадена валутна единица в продължение на последните две години да се е движила в тесните граници на ЕВС без обезценка спрямо някоя друга валутна единица. След разширяването през 1993 г. на границите на ЕВС от 2,25 на 15% обаче е под въпрос, дали този критерий все още е съществен.

Продължителност на конвергенцията, както и участие във валутните механизми на ЕВС. Това условие се измерва според номиналните дългосрочни лихвени ставки. Те не бива да надвишават средната стойност на дългосрочните лихвени проценти в максимум три страни с най-ниски инфлационни показатели с не повече от два процента.

Въпреки че са политически уговорени, критериите за конвергентност могат да бъдат определени като взискателни индикатори за икономическа годност за членство в ИВС. Те доказват обаче и все още съществуващите конвергентни разлики между държавите членки на ЕС, въпреки всички постигнати оттогава впечатляващи стабилизационни успехи. Погледнат от тази перспектива, Договорът от Маастрихт съдържа в разпоредбите си по процедурата за приемане компромис между желанието за достатъчно дълги срокове на преход, както и определен във времето бърз и необратим преход към ИСВ.

На един първи етап Съветът на Европейския съюз решава с квалифицирано мнозинство (процедура на вземане на решения) на базата на доклади на ЕВИ, както и на Европейската комисия дали са изпълнени критериите за конвергентност. До края на 1996 г. Съветът в състав държавните и правителствените ръководители трябваше да реши дали мнозинството от държавите членки отговаря на необходимите критерии и да определи в такъв случай датата за започване на третия етап. В случай че мнозинството от държавите членки към дадения момент не може да бъде квалифицирано, на един втори етап преди 1 юли 1998 г. отново ще се провери годността за членство в ИВС. Квалифицираните за него държави на 1 януари 1999 г. ще сложат началото на ИВС независимо от броя си. Минимум на всеки две години ще се повтаря процедурата за проверка. Всички държави членки, които са квалифицирани за третата фаза, ще трябва да се присъединят. По силата на изключителни разпоредби, определени в протоколи към ДЕС, Великобритания и Дания са освободени от задължението за автоматично участие.

В допълнение към Устава на Централната банка, Договорът за ЕС посочва в чл. 105-115 валутно-политическите разпоредби, отнасящи се до Европейската система на централните банки. Тези разпоредби се придържат към примера на немската Бундесбанк и подчертават приоритета на целите на ценовата стабилност. За гарантиране постигането на тези цели ЕЦБ е напълно независима от всякакви нареждания (чл. 108 ДЕО). Забранен е всякакъв вид финансиране на обществени дефицити. За гарантиране на конвергенцията Договорът предвижда в областта на икономическата политика тясно сътрудничество между държавите членки на ЕС, което се контролира от Съвета.

Необходимостта от по-тясно валутно-политическо сътрудничество се обуславя преди всичко от

солидни външноикономически влияния. Колкото по-тясно са свързани икономическите системи една с друга, толкова по-задържащо влияние оказват колебанията в обменните курсове върху техните икономически връзки. Поради това ЕС очаква от въвеждането на ИВС на първо място подобряване на неговата конкурентноспособност. Въпреки че един общ пазар не изисква непременно обща валутна единица, неговите предимства ще се покажат напълно едва тогава, когато са отстранени валутните рискове. Докато отпадането на обменните разходи от около 20 милиарда ЕКЮ годишно се смята за най-малкото предимство, то по-голямата сигурност на инвестициите, засилването на натиска на конкуренцията, стимулиращите инвестициите въздействия на падащите лихви и по-голямата тежест в световното стопанство трябва да окрилят икономиките в Европа. Към всичко това се използва и аргументът, че един успешен ИВС ще гарантира постигнатото състояние на интеграция и ще доведе след себе си до по-нататъшни стъпки в областта на политическата интеграция.

Въпреки тези перспективи Договорът от Маастрихт предизвиква след подписването си и критични реакции. Във връзка с валутния съюз обществените дебати се концентрират отвъд принципното му отхвърляне върху това, че е погрешна концепцията за едновременност на политическия съюз и на ИВС. Без по-силна политическа интеграция Валутният съюз няма да има необходимата база. В случай на асиметрични смущения ИВС би могъл да доведе до алтернативата или да се въведе адекватно финансово уравниване или пък да се примири с масовата безработица в някои региони. Най-малкото в тенденция ИВС отнема чрез повишения натиск към приспособяване от политическата сфера въпросите за разпределението и ги предоставя на пазара. Освен това изглежда под въпрос дали с оглед на една насочена към цялата Общност валутна политика единствено координирането на икономическите политики ще даде гаранция, че задължението за стабилност на цените не може да бъде обезвредено. Такива колебания се свързват с дълбокото недоверие дали критериите да не бъдат все пак смекчени преди започването на третата фаза с възможната последица от една нестабилна валутна единица в Европа и съответстващите инфлационни тенденции. По принцип не може да се изключи възможността, че други държави членки оценяват риска от инфлация в по-слаба степен, както това е прието в Германия. Освен това съществува опасност от разцепване на вътрешния пазар между държави-участници и неучастващи държави.

Най-общо успехът на Икономическия и валутен съюз се определя както от паралелно насочени икономически ориентировки, така и от съответстващи си в широка степен представи за политически ред.

Фундаменталният пропуск в Договора от Маастрихт се състои в това, че в него критериите за конвергентност са конципирани само като предпоставки за присъединяване. Договорът предвижда от една страна санкции при неправилна икономическа политика; решението за тях обаче трябва да се вземе с квалифицирано мнозинство. Не може да се изключи възможността за намаляване на наблюдаваната ориентация към стабилност сред държавите членки на ЕС, след започването на третата фаза. Тези проблеми бяха посочени от немската страна през 1995 г. в искането за

придружаващ ИВС Пакт за стабилност, чиято цел да е стабилно евро в дългосрочен план; доверие в еврото на гражданите, икономиката и финансовите пазари.

Бюджетна дисциплина. Новата задължнялост на дадена държава не трябва да надхвърля границата от 3% от своя икономически резултат (БВП). При надвишаване на границата от 3% от новото задължение се налагат парични наказания между 0,2% и 0,5% от икономическия резултат.

При намаляване на икономическия резултат в рамките на 1 година повече от -2% не се налагат санкции.

Между -0,75% и -2% държавата може да помоли Министерския Съвет на ЕС за опрощаване на санкциите.

На срещата на върха в Амстердам през юни 1997 г. Европейският съвет след дълги разисквания успя да постигне съгласие по един "Пакт за стабилност и икономически растеж". Според него държавите членки на ИВС, поемат задължението за трайно уредени държавни финанси.

Процедурата за наблюдение/контрол върху бюджета и процедурите при прекалено големи дефицити бяха стегнати. Според тях държави, чийто обществен бюджетен дефицит надхвърля три процента, са задължени с изключение по време на силна рецесия или при извънредни обстоятелства, като природни катастрофи например в границите на определен срок да предприемат корекции в бюджета. Ако това не стане, Съветът "по правило" ще вземе решение за налагане на санкции, първоначално под формата на безлихвена вноска. Санкциите минимум 0,2% и максимум 0,5% от БВП след две години се превръщат в парично наказание, ако съответният бюджетен дефицит продължава да бъде в изключително висок размер. С това на мястото на предвидените в Договора от Маастрихт санкции, решение за налагането на които може да се вземе само с квалифицирано мнозинство, идва едно лъжеавтоматично налагане на санкции. Най-общо казано, Европейският съюз затваря по този начин една отворена вратичка в Договора от Маастрихт. Това може да се смята за крайъгълен камък за всеки ориентиран към стабилност икономически и валутен съюз.

В Договора за Европейския съюз целенасочено не са регламентирани в детайли всички материи на ИВС. По-специално въпросът за политическото осъществяване изисква прецизиране преди старта на третия етап. На Мадридската среща на върха през декември 1995 г. държавните и правителствените ръководители потвърдиха волята си да стартират през 1999 г. ИВС и се споразумяха името на новата валутна единица да бъде евро. Освен това въз основа на предложения на Комисиите и на ЕВИ бе определен поетапен план-график за въвеждането на общата валутна единица. Според него от началото на 1999 г. еврото ще се използва най-напред от националните и търговските банки. Посредством достатъчно дълги преходни срокове следва да се облекчат трудностите при трансформирането. От 1 януари 2002 на разположение ще бъдат новите монети и банкноти от валутната единица на Европа. Шест месеца по-късно участващите национални валути ще загубят валидността си като разплащателно средство.

Работата върху парично-политическата стратегия както и върху парично-политическите инструменти на бъдещата ЕЦБ бе приключена в широка степен през 1997 г. от ЕВИ. Европейският съвет определи през 1996 г. външното оформление на банкнотите, а през юни 1997 г. на монетите. Освен това той прие две наредби за правния статут на еврото. От една страна, те определят, че еврото ще бъде валутната единица на всички държави, участващи в ИВС, от друга страна, че съществуващите договори ще бъдат продължени. По времето на приемането на Договора от Амстердам бе прието и решение за създаване на така наречената "ЕВС II". За да не може ИВС да разцепи вътрешния пазар за дълго време, валутите на участващите държави ("Ins") и тези на

неучастващите страни ("Outs") да бъдат свързани едни с други в рамките на ЕВС II. Остава да се регламентират още някои детайлни въпроси, напр. по процедурата за определянето на обменните курсове, разпределянето печалбите на централните банки, както и конкретните начини и възможности за обмяна на пари в брой. От организационна гледна точка Икономическият и валутен съюз се развива добре във времето.

Политическата воля за навременен старт на ИВС получава непрекъснато потвърждение. Наред с нерешения проблем за приемането му в някои държави членки съществува голяма чувствителност при конкретното му реализиране: икономическата полза от валутния съюз нараства с броя на неговите членове. Въпреки всички усилия за консолидиране през 1996 г. единствено Люксембург можа да покрие критериите за конвергенция. Възможността за отлагане във времето бе отхвърлена единодушно от политическите участници; прекалено голяма бе опасността от това, че след това ще отслабне дисциплиниращата динамика на интеграцията. Въпреки че е логично заключението, че критериите за конвергенция при проверката им през 1998 г. по-скоро ще бъдат смекчени, и тази възможност винаги бе оспорвана енергично. Станалото известно в някои от държавите членки на ЕС, творческо ръководство на бюджета за постигане на критериите за конвергенция за първи път през 1997 г., както и явната невъзможност за постигане на навременен старт за всички държави членки при строгото спазване на тези критерии, разклатиха в много отношения доверието в стабилността на бъдещата валутна единица. Ако искаме Икономическият и валутен съюз да се превърне в успех, тези дефицити трябва да се разградят достоверно по смисъла на неподлежащо на съмнение ориентиране към стабилност, при което конвергенцията ще бъде определяща при съставянето на план-графика.